

Аннотация

В статье рассмотрено онимическую систему произведений Панаса Мирного. Охарактеризованы структурно-семантические модели, определены особенности функционирования и объяснена стилистическая роль фоновых онимов.

Ключевые слова: оним, функционирование.

Summary

In this article deals with the antroponimic models in the works by Panas Mirny. The author describes their structure and semantics, carries out the comparison their functioning in the system of the work of art onimi.

Keywords: onimi, functioning.

УДК 811.161.2:811.161.1'374"19"

Боярчук О.С.,
аспірантка,
Національний університет
"Києво-Могилянська академія"

З ІСТОРІЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ МОВИ (ОБ'ЯВА, ОГОЛОШЕННЯ, ОПОВІСТКА)

Демократизація всіх сфер життя, що стала можливою після розпаду Радянського Союзу, дозволила вченим-лінгвістам об'єктивно оцінити процеси, які відбувалися в українській мові впродовж 30-х – 80-х років минулого століття. Так, у 2005 році вийшла друком збірка документів і матеріалів "Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду", що проливають світло на асиміляційно-русифікаторську політику СРСР щодо української мови. Доступною українському читачеві стала тепер і праця Юрія Шевельова "Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус", написана ще 1981 року у США, але, звичайно, заборонена радянською цензурою. Аналізуючи мовну політику радянської влади у період після закінчення доби українізації і до початку Другої світової війни, автор дослідження доходить невтішного висновку: "Новим у цей період було те, що наступ на українську мову ззовні, русифікаційний тиск на мовця, тепер сполучався з наступом на мову зсередини: саму структуру, основу безборонної літературної мови відкрито російським впливам і позикам, а її діалектну основу зрушено на схід" [13, 215]. Від такого подвійного "наступу" постраждали всі важливі сфери функціонування української мови.

Нашим завданням у цій статті є з'ясування того, як русифікаторська політика радянської влади вплинула на сферу ділової мови. Дослідження ми робитимемо на матеріалі російсько-українських словників, що видавалися, починаючи від періоду визвольних змагань 1917 року й до сьогодні. По змозі ми намагалися залучати термінологічні російсько-українські словники ділової та правничої мови, але історичні обставини склалися так, що після 1930 р. словники ділової мови перестали укладатись і видаватись. Лексика і фразеологія ділової мови почали

включатись у загальні російсько-українські чи українсько-російські словники [5, 123]. Тому для дослідження відповідної лексики доби русифікації ми використовуватимемо загальномовні російсько-українські та українсько-російські словники. Що ж до сучасного періоду, то тут візьмемо, як спеціальні словники ділової мови та юридичних термінів, так і найновіший загальномовний “Російсько-український словник” за редакцією Віталія Жайворонка.

Відповідно до історичних подій та зважаючи на лексикографічні характеристики словників, ми поділили лексикографічні праці означеного періоду таким чином: словники, видані протягом 1917–1919 рр., словники доби українізації, словники періоду русифікації та сучасні словники.

Для доби Української революції, що розпочалася з приходом до влади уряду Центральної Ради навесні 1917 року, характерною була мовна політика, спрямована на надання українській мові статусу державної, що, як зауважує Світлана Єрмоленко, “закономірно спричинилося до розширення стилістики офіційно-ділового спілкування” [цит. за: 2, 146]. Саме тоді почалося формування такого підтипу офіційно-ділового стилю як адміністративно-канцелярський [2, 147]. Практична потреба зумовила появу близько десятка словників ділової мови та правничої термінології. За відсутності централізованої установи, яка б могла керувати лексикографічною роботою, російсько-українські словники ділової мови видавалися у різних містах на всій території Центральної та Східної України. Назвемо ті словники, на матеріалі яких ми провели своє дослідження: 1. Ванько Е. Кишеньковий російсько-український правничий словник: для адвокатів, суддів, нотарів та урядовців / Е. Ванько. – К., 1918. – 32 с.; 2. В. М. Р.-Б. Українська службова термінологія й зразки службових паперів / В. М. Р.-Б. – Вид. неофіційне. – К., 1918. – 32 с.; 3. Короткий московсько-український словник судівництва та діловодства. – 2-ге доп. вид. Полтавського українського правничого товариства. – Полтава, 1918. – 126 с.; 4. Лебідь Д. Українська мова. Російсько-український словник та зразки паперів українською мовою / Д. Лебідь. – Чернігів, 1918. – 256 с.; 5. Падалка Л. Російсько-український діловодний словник / Л. Падалка. – Полтава, 1918. – 106 с.; 6. Перебендя Ів. Російсько-український словник: містить більше 18000 слів і виразів, з потрібними поясненнями, для ділових, юридичних і літературних робіт / Ів. Перебендя. – К., 1918. – 192 с.; 7. Леонтович В. Московсько-український правничий словничок / В. Леонтович, О. Єфимов. – К., 1919. – 141 с.; 8. Буряк В. Російсько-український словар / В. Буряк. – Одеса, [без року]. – 397 с. Очевидно, що географія цих видань охоплює чи не всю Україну. З приводу якості зазначених словників більшість істориків мови висловлюється негативно: “Словники різнилися якісно, але загалом їхній рівень був невисокий. Як правило, вони складалися похапцем, щоб задовольнити нагальну потребу, а їхнім упорядникам часто-густо бракувало лексикографічних знань [13, 112]”, – робить висновок Юрій Шевельов. Однак попри всі зазначені недоліки ці словники відіграли ґрунтовну роль у формуванні лексики офіційно-ділового стилю української мови, оскільки створили лексичну базу для лексикографів наступного

періоду, коли за справу укладання словників взяли фахівці Інституту української наукової мови.

У період із 1923 до 1933 року друком вийшло майже стільки ж словників ділової мови та правничих термінів, скільки й за правління урядів доби Української революції. Для дослідження ми обрали такі з них: 1. Свободін М. Практичний російсько-український правничий словник / М. Свободін, М. Кохановський. – К., 1925. – 72 с.; 2. Веретка С. Практичний російсько-український правничий словник / С. Веретка, М. Матвієвський. – Х.: Юридичне видавництво НКЮ УСРР, 1926. – 84 с.; 3. Практичний російсько-український словник ділової мови (конторської та рахівничої) / Лінкевич Є. та ін.; зредагували: Гладкий М., Туркало К. – К.: ДВУ, 1926. – 136 с.; 4. Осипів М. Російсько-український словник щонайпотрібніших у діловодстві слів (практичний порадник) / М. Осипів. – Х., 1926. – 83 с.; 5. Російсько-український словник правничої мови: понад 67000 слів / [гол. ред.: акад. А. Ю. Кримський]. – К., 1926; 6. Підмогильний В. Фразеологія ділової мови / В. Підмогильний, Є. Плужник. – 2-ге вип. видання. – К., 1927. – 129 с.; 7. Дорошенко М. Словник ділової мови: термінологія та фразеологія (проект) / М. Дорошенко, М. Станиславський, В. Страшкевич. – Х.: ДВУ, 1930. – 314 с. Із загальномовних словників періоду українізації ми користувалися академічним “Російсько-українським словником” за редакцією А. Кримського та “Практичним російсько-українським словником” О. Ізюмова. Головною рисою, що якісно відрізняла ці видання від видань перших пореволюційних років, було “стремління нормалізувати мову” [13, 168]. Посилилися також і пуристичні тенденції, метою яких було “очистити українську мову від надмірного взорування на російську” [13, 175]. Ось як укладачі “Практичного російсько-українського правничого словника” С. Веретка та М. Матвієвський визначають своє завдання як лексикографів: “Що до характеру нашої праці, то вона полягала головно в науково-критичному визначенню й розмежуванню правничих понять, що часто-густо затемнюються недосконалими, застарілими й з філологічного боку невідповідними російськими термінами. До вияснення таким чином правничих понять підбирались відповідні українські правничі терміни, що нерідко цілком розходяться з термінами “загально” вживаними дотепер. Відповідно автори словників все частіше намагаються уникати кальок з російської, натомість пропонуючи питомо українські форми та новотвори. Але швидко з розгромом українізації ця тенденція була обернена на протилежну, а наукову продукцію, створену зусиллями Академії, на роки затавровано як “шкідницьку” і вилучено з активного вжитку.

Зі згортанням політики українізації на початку 1930-х років ділова мова фактично втратила свій статус державної на теренах колишньої УРСР. “Пряма підпорядкованість державного апарату Москві негайно потягла за собою перехід урядового діловодства на російську мову” [13, 185], – пише Ю. Шевельов. Звичайно, що за таких обставин зникла потреба в спеціальних словниках ділової мови. Зважаючи на ці факти, для дослідження лексики 1930-х–1980-х років ми обрали: 1. Російсько-український словник / [гол. ред. М. Я. Калинович]. – М., 1948. – 800 с.; 2. Українсько-російський словник: у 6 т. – К., 1953–1963; 3. Російсько-український

словник: у 3 т. – К., 1970; 4. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К., 1978. – 448 с. Словники цього періоду укладено з настановою “викоринити і виправити викриті помилки і перекручення націоналістичного характеру” [6, 74]. Головним завданням їхніх укладачів під час добору українських відповідників до російських слів було “відобразити тісний зв'язок між російською та українською мовами” [3, 62], що на практиці означало “впровадження тих форм слів, які відповідали тодішнім нормам літературної російської мови. <...> При цьому зі словникового запасу вилучали слова, що різнилися від російських” [1, 39]. Отже, лексичний запас української мови свідомо наближували до російського.

Надання українській мові статусу державної відбулося ще до розпаду Радянського Союзу з набуттям чинності Закону УРСР “Про мови в Українській РСР” від 28 жовтня 1989 року. Цей статус підтвердила та закріпила стаття 10 Конституції України, відповідно до якої: “Державною мовою в Україні є українська мова” [цит. за: 4, 143]. Оскільки у сфері офіційно-ділового спілкування знову почали послуговуватися українською мовою, виникла потреба у перекладних російсько-українських словниках. Лексикографи досить швидко відреагували на нагальну потребу часу і на сьогодні маємо більше десятка словників ділової мови, юридичного та банківського діловодства. Ми обрали такі сучасні термінологічні словники: 1. Тараненко О. О. Російсько-український словник для ділових людей / О. О. Тараненко, В. М. Брицин. – К., 1992. – 214 с.; 2. Драюк В. М. Російсько-український словник юридичних термінів / В. М. Драюк, С. Ю. Журавльов. – К., 1993. – 240 с.; 3. Словник юридичних термінів (російсько-український) / [Андерш Ф. та ін.]. – К., 1994. – 322 с.; 4. Російсько-український словник-довідник “Порадник ділової людини” / Коренга О. М. [та ін.]. – К., 1995. – 320 с., а також вищезгадуваний “Російсько-український словник” за редакцією В. Жайворонка, що вийшов друком у Києві 2003 року на 1424 сторінках. Попри складну мовну ситуацію, що наразі існує в українському суспільстві [див.: 4, 106–157], лексикографи, принаймні деякі з них, намагаються повернути українській мові її самобутність. У “Передмові” до останнього зі згаданих словників його укладачі окремим пунктом зазначають: “Українську частину Словника зорієнтовано на актуалізацію традиційних (часто призабутих) українських відповідників, винесення їх на перше місце. <...> Не подаємо у Словнику відповідників, що виходять з ужитку або чинними нормами не рекомендовані до вживання, напр.: *офіціальний* (і похідні), *принципальний* (і похідні), *вищестоящий*, *нижчестоящий*, компонент *внутрі-* у численних композитах та ін.”.

Для свого дослідження ми виокремили лексико-семантичну групу похідних від кореня -яв-, до якої входять такі російські лексеми: “заявлять”, “изъявлять”, “объявлять”, “предъявлять”, “являются” та похідні від них. Канцеляризми, до складу яких входять лексеми з названої групи, є одними з найуживаніших у діловому мовленні, проте у процесі їхнього перекладу на українську мову все ще виникає багато труднощів і запитань, частково вирішити які покликане наше дослідження. Для цієї статті ми обрали гніздо лексеми “объявлять”. Отже, перейдемо до

порівняльного аналізу перекладів цієї лексеми та її похідних у лексикографічних працях досліджуваного періоду.

Російська лексема “объявление” походить від дієслова “объявляют”. Як в російській, так і в українській мові ця лексема має два значення: дії зі значенням *оголошувати* та повідомлення про щось [див.: 11, 484]. У сучасній українській мові російське слово “объявление” в значенні *повідомлення* переважно перекладають як *об'ява* та як *оголошення*. Перший варіант перекладу ми, як і більшість мовознавців, схильні вважати русизмом, хоча форма *об'явка* зафіксована у “Словарі української мови” Б. Грінченка та у “Російсько-українському словарі” М. Уманця та А. Спілки, в останньому з приміткою, що записане це слово від “народа на Київщині та Харківщині”. Проте в досліджених нами словниках, виданих протягом 1917–1919 рр., відповідник *об'ява* зустрічається лише в одному з восьми словників. Найчастіше “объявление” в ділових словниках цього періоду перекладають як *оповістка* та *оголошення* – саме ці відповідники посідають перші місця в синонімічних рядах. Зустрічаються також форми *оголошка*, *ознаймування*, у двох словниках подано лексему *оповіщення* (при чому з різним наголошуванням: *оповіщення* й *оповіщеня*), в одному словнику інтернаціоналізм – *деклярація*. Словники періоду українізації також подають багаті синонімічні ряди в українській частині словникового реєстру. Однак лексикографи цієї доби надають перевагу слову *оповіщення* перед *оповістка*, яке поруч із відповідником *оголошення* найчастіше посідає першу позицію в синонімічному ряді. Лексема *оповістка*, яка стояла першою в синонімічних рядах у п'яти словниках 1917–1919 рр., тепер переважно знаходиться на другому (у п'яти словниках) або й на третьому (у трьох словниках) місці. Натомість лексему *об'ява* знаходимо вже у чотирьох словниках цього періоду: у двох із них на першому місці в синонімічному ряді. Зустрічаємо тут також і ті синоніми, що не були зафіксовані укладачами словників 1917–1919 рр., наприклад: *оповідь*, *оповість*, *повідомлення*, *визнання*. Якщо розглядати ділову фразеологію, то “Російсько-український словник щонайпотрібніших у діловодстві слів” М. Осипова російське “объявления и торговая публикация” перекладає як *об'яви та торговельна публікація*, при цьому хочемо наголосити, що російська лексема “объявление” перекладена в цьому словнику тільки як *оголошення*, *оповістка*. “Словник ділової мови”, укладений М. Дорошенком, М. Станиславським і В. Страшкевичем, що, як і попередній словник, був виданий у Харкові, подає словосполучення “объявление газетное”, перекладаючи його на українську мову як *оповіщення в газеті*. Цікаво, що “Українсько-російський словник” 1953 року подає *оголошення в газеті* як відповідник до російського “объявление в газете”, хоча *оповіщення* як відповідник до російського “объявление” в цьому словнику також зустрічаємо. Загалом усі досліджені російсько-українські словники періоду русифікації подають чотири українських відповідники до лексеми “объявление” в такому порядку: *оголошення*, *об'ява*, *оповіщення*, *оповістка*. У двох словниках *об'ява* подано з ремаркою *розмовне*.

Щодо словників, виданих після здобуття Україною незалежності, то відповідник *об'ява* зафіксовано в усіх словниках, що подають українські відповідники до другого значення лексеми “объявление” (оскільки словники юридичних термінів Драюка–Журавльова та Андерша–Винника фіксують лише перше значення цього слова). Зважаючи на той факт, що під час укладання словників сучасної доби використовувались переважно лексикографічні джерела доби русифікації, незрозумілою є відсутність будь-якої ремарки біля русизму *об'ява* (лише у словнику Тараненка–Брицина натрапляємо на ремарку *рідше*), який, виходить, подано тепер як нормативний відповідник до російського “объявление” (у “Пораднику ділової людини” *об'ява* взагалі стоїть на першому місці). Щодо інших відповідників то синонімічний ряд досить бідний, бо містить переважно *оголошення* та *об'ява* і лише загальномовний словник за редакцією В. Жайворонка розширює синонімічний ряд до *оповіщення*, *оповістка*.

Недоліком “Порадника ділової людини” можна вважати те, що під час перекладу словосполучень із лексемою “объявление” зі значенням “текст извещения” в словнику непослідовно подано українські відповідники, наприклад, “рекламное объявление”, “срочное объявление”, “торговое объявление”, “слушать объявление (о чём)” перекладено відповідно як *рекламне оголошення*, *термінове оголошення*, *торгове оголошення*, *слухати оголошення (про що)*, а такі словосполучення, як “вывешивать объявление (где)”, “давать объявление (о чём)”, “объявление адресовано (кому)”, “объявление извещает (о чём)”, “читать объявление (о чём)” подано відповідно як *вивішувати об'яву (де)*, *давати об'яву (про що)*, *об'яву адресовано (кому)*, *об'ява сповіщає (про що)*, *читати об'яву (про що)*. Чим умотивований такий різнобій у перекладі, залишається незрозумілим.

Якщо розглядати переклад лексеми “объявление” в її першому значенні дії, то тут наслідки русифікаційної політики будуть іще більш очевидними, ніж у попередніх прикладах. Проте спершу наведемо дані збірної порівняльної таблиці:

Переклад лексеми “объявление” (действие)			
Словники 1917–1919 рр.	Словники періоду українізації (1923–1933 рр.)	Словники періоду русифікації (1933–1989 рр.)	Словники сучасності
<i>Оголошення, виголошення, оголоска, оглас, яса</i>	<i>Оголошення (проголошення), виголошення, оповіщення, оповіщування, оголошування, оповістка, ознаймування; заявляння</i>	<i>Оголошення, оголошування; об'явлення, об'являння; оповіщення, оповіщання; повідомлення, повідомляння; сповіщення, сповіщання; заявлення, заява, заявляння; відкриття</i>	<i>Оголошення, оголошування, об'явлення, об'явлювання, о(с)повіщення, о(с)повіщання, повідомлення, повідомлювання, заявлення, заявлювання</i>

Отже, бачимо, що у період русифікації на друге місце у синонімічному ряді було виведено кальку з російської мови *об'явлення*. На відміну від лексеми *об'ява*,

що очевидно перейшла з російської мови ще в часи царської влади і була вже морфемно адаптована до норм української мови (пор. “заявление” – *заява*, “объявление” – *об'ява*), *об'явлення* з'явилося уже в словниках доби русифікації, що видно з таблиці і що підтверджує відсутність цієї форми як у словнику Уманця-Спілки, так і в словнику Грінченка. Калькою також є форма *заявлення*, що поруч із калькою *об'явлення* продовжує пропонуватися словниками й сьогодні.

Недоліком сучасних словників юридичних термінів Драюка–Журавльова й Андерша–Винника можемо назвати необґрунтовану переобтяженість синонімічного ряду (обидва словники містять увесь синонімічний ряд, поданий у відповідній колонці вищенаведеної таблиці), оскільки, коли справа доходить до перекладу словосполучень із компонентом “объявление”, укладачі цих словників використовують лише один відповідник – *оголошення*: “объявление судебного решения” – *оголошення судового рішення*, “объявление вне закона” – *оголошення поза законом*, “объявление об окончании следствия” – *оголошення про закінчення слідства* тощо.

Прослідковуючи переклад дієслова “объявлять” та словосполучень із ним у ділових словниках ХХ століття, можна побачити більш позитивну динаміку в напрямку повернення до питомих українських відповідників, аніж у попередніх прикладах. Так, словники періоду визвольних змагань перекладають російське “объявлять” як *оповіщати*, *оголошати* (словник Полтавського товариства), *сповіщати*, *оголошувати* (словник Леонтовича–Єфимова), *оповіщати* (словник В. Буряка), *оголошувати*, *оповіщати* і доконаний вид: *оголосити*, *сповістити*, *оповістити* (словник Ів. Перебенді), *ознайомити*, *освідчити* (словник Л. Падалки). Словники доби українізації подають ще більш багаті синонімічні ряди. Особливо широкий синонімічний ряд знаходимо в академічному загальномовному словнику за редакцією А. Кримського: *оповіщати*, *оповістити*, *повідити*, *обвіщати*, *обвістити*, *оголошувати*, *оголошати*, *оголосити*, *оглашати*, *огласити*, *ознаймувати*, *ознаймити*, *ясувати*, *з'ясувати*, *освідчати*, *освідчити*, *об'являти*, *об'явити*. Словники ділової мови та правничої термінології теж подають досить багато відповідників, що свідчить про активний розвиток офіційно-ділового стилю в цей період і прагнення усталити лексичну норму шляхом надання мовцю можливості самостійно обирати певні слова із запропонованого синонімічного ряду: *об'являти*, *оповіщати*, *оголошувати* (словник Свободіна–Кохановського), *оголошувати* (*оголошати*), *сповіщати*, *повідомляти* (словник правничої мови за редакцією А. Кримського), *оголошувати*, *оповіщати* (словник за редакцією Гладкого–Туркала), *оповістити*, *визнати* (словник Веретки–Матвієвського), *сповіщати*, *оголошувати*, *об'являти* (словник Підмогильного–Плужника), *оповіщати*, *оголошувати*, *оголошати*, (всенародно) *ознаймувати* (словник Дорошенка та ін.). Бачимо, що у двох словниках подано лексему-кальку з російської мови *об'являти*, проте у словосполученнях вона зустрічається лише раз: “объявлять себя кем, чем” – *об'являтися*, *об'явитися чим*, *називатися*, *назватися чим* (словник Дорошенка та ін.). У решті випадків укладачі словників обирають інші,

питомо українські, відповідники, наприклад: “объявлять кому свои намерения, цель, мнение, волю” – *освідчувати кому свої заміри, мету, думку волю* (словник Дорошенка та ін.) або *з'ясувати кому свою волю т.ін.* (словник Підмогильного–Плужника); “объявлять чем (неприкосновенным)” – *оголошувати за що (за недоторканне)* (словник Підмогильного–Плужника); “объявлять о безвестно отсутствующих” – *визнавати за безвісного*, “объявлять во всеобщее сведение” – *оповіщати, подавати до вселюдного відома*, “объявлять в печати” – *оголошувати друком*, “объявлять недействительным” – *уневажнювати, унедійснювати* (словник Дорошенка та ін.); “объявлять выговор” – *вимовляти, догану висловити кому* (словник правничої мови за редакцією А. Кримського).

Словники періоду русифікації також наводять багато українських відповідників досліджуваній лексемі: *оголошувати, оповіщати, повідомляти, сповіщати, заявляти, відкривати*, натомість кальку *об'являти* маркують “разговорное редко”, так само як і питомо українські слова *ознаймляти, освідчувати*. Щодо офіційно-ділової фразеології, то найуживанішим компонентом словосполучень є відповідник *оголошувати*: “объявлять приговор” – *оголошувати вирок*, “объявлять собрание открытым” – *оголошувати збори відкритими*, “объявлять войну” – *оголошувати війну* тощо.

Сучасні словники ділової мови (словник Тараненка–Брицина і “Порадник ділової людини”) взагалі відмовилися від кальки *об'являти*. Російську лексему “объявлять” у першому перекладено виключно як *оголошувати*, у другому ж словнику подано кілька синонімів: *оголошувати, оповіщати, повідомляти, сповіщати, заявляти*, виправданими із яких є лише перший і останній, оскільки лише вони входять до складу стійких словосполучень, наприклад: “объявлять благодарность” – *оголошувати подяку*, “объявлять о своём несогласии” – *заявляти про свою незгоду* тощо. Попри те, що укладачі решти розглянутих словників цього періоду теж вводять до складу фразеологізмів винятково лексеми *оголошувати* та *заявляти*, русизм *об'являти*, хоч і з ремарками “разговорное” або “реже” посідає другу позицію в синонімічному ряді. Складається враження, що автори “Російсько-українського словника” за редакцією В. Жайворонка не завжди дотримуються настанов, задекларованих у “Передмові”, хоча заради справедливості потрібно віддати їм належне за повернення до словника забутого дієслова *уневажнювати*: “объявлять недействительным” – *уневажнювати, оголошувати недійсним*.

Таким чином, дослідивши історію перекладу лексеми “объявлять” у російсько-українських словниках ділової мови та правничої термінології, виданих за період із 1917 року до сьогодні, ми доходимо висновку, що русифікаційна політика радянської влади вплинула й на сферу офіційно-ділового мовлення, хоча традиція калькування термінів у цій мовній сфері була закладена ще за часів царської влади. Прикрим залишається той факт, що сучасні лексикографи, попри гучні декларації про повернення питомо українських лексем, радше звертаються до словників радянської доби, аніж намагаються проаналізувати лексикографічний матеріал періоду визвольних змагань і років українізації, коли мовна ситуація у сфері

ділового спілкування була близькою до сьогоденної, адже тепер, як і тоді, відбувається процес формування та усталення мовної норми офіційно-ділового стилю. Певно, що саме словники 1917–1933 років із пуристичними настановами їхніх укладачів мають стати авторитетним джерелом для сучасних лексикографів.

Зі свого боку ми б хотіли також дати кілька порад укладачам нових словників ділової мови. Очевидно, що позитивно має стати тенденція до скорочення синонімічного ряду, оскільки, говорячи про офіційно-діловий стиль, маємо пам'ятати, що його головними рисами є стислість та однозначність викладу. Що стосується конкретно теми нашого дослідження, то ми б пропонували залишати тільки ті лексеми, які автори вводять у словосполучення. Ми б також радили вилучати із синонімічних рядів кальки з російської мови, наприклад такі, як *заявлення, об'ява, об'явлення, об'являти*, що переважно лише засмічують українську мову.

Література

1. Гофендер Філіп. Радянська мовна політика в Україні : переклади творів Леніна українською 1930-х та 1950-х рр. / Філіп Гофендер // Дивослово. – 2010. – № 4. – С. 37–47.
2. Данилевська О. М. Мова в революції та революція в мові : мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР / Оксана Данилевська. – К., 2009. – 176 с.
3. Довгань Л. І. Про технічну термінологію в “Російсько-українському словнику” 1948 р. / Л. І. Довгань // Лексикографічний бюлетень. – К. : Вид-во АН УРСР, 1953. – Вип. III. – С. 62–68.
4. Масенко Лариса. Нариси з соціолінгвістики / Лариса Масенко. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. – 243 с.
5. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії / А. А. Москаленко. – К. : Радянська школа, 1961. – 164 с.
6. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія / Л. С. Паламарчук. – К. : Наук. думка, 1978. – 204 с.
7. Словарь російсько-український / [зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка]. – Т. 1. – Львів : Друкарня НТШ, 1893. – 328 с.
8. Словарь російсько-український / [зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка]. – Т. 2. – Львів : Друкарня НТШ, 1894. – 290 с.
9. Словарь української мови Бориса Грінченка : у 4 т. / [зібрала редакція журналу “Кієвская старина” ; упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко]. – Т. 2 (З–Н) : Репринтне видання ; друк. за вид. 1908 р. – К. : Вид-во “Довіра”, УНВЦ “Рідна мова”, 1997. – 573 с.
10. Словарь української мови Бориса Грінченка : у 4 т. / [зібрала редакція журналу “Кієвская старина” ; упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко]. – Т. 3 (О–П) : Репринтне видання ; друк. за вид. 1909 р. – К. : Вид-во “Довіра”, УНВЦ “Рідна мова”, 1997. – 506 с.
11. Сучасний тлумачний словник української мови : 60 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : ВД “Школа”, 2007. – 832 с.
12. Українська мова у ХХ сторіччі : історія лінгвоциду : [док. і матеріали] / за ред. Лариси Масенко ; [упоряд. : Л. Масенко та ін.]. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська акад.”, 2005. – 399 с.
13. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : стан і статус / Юрій Шевельов // Шевельов Ю. Вибрані праці : у 2 кн. / Юрій Шевельов ; [упоряд. Л. Масенко]. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – Кн. 1 : мовознавство. – С. 26–279.

Анотація

Досліджуючи лексику та фразеологію ділової мови, авторка статті виокремлює гніздо лексеми “объявлять”. Дослідниця простежує історію перекладу цієї лексеми та її похідних в російсько-українських словниках, виданих в Україні впродовж ХХ століття. У результаті дослідження сформульовано рекомендації для упорядників лексикографічних праць, що мають на меті допомогти подолати негативні впливи русифікаційної політики радянської влади. Дослідження проведено на матеріалі більш як двадцяти термінологічних та загальномовних російсько-українських словників.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, словники ділової мови, лексика ділової мови, русифікація, канцеляризми.

Аннотация

Исследуя лексику и фразеологию делового языка, автор статьи выделяет гнездо лексемы “объявлять”. Автор прослеживает историю перевода данной лексемы и её производных в русско-украинских словарях, изданных в Украине на протяжении ХХ века. В результате исследования сформулированы рекомендации для составителей лексикографических трудов, целью которых является помочь преодолеть негативные последствия политики русификации, проводимой советской властью. Исследование проведено на материале более чем двадцати терминологических и общеязыковых словарей.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, словари делового языка, лексика делового языка, русификация, канцеляризмы.

Summary

Researching official-business vocabulary and phraseology, the author of the article distinguishes family of the word “объявлять”. The author traces the history of translation of this word and its derivatives in more than twenty Russian-Ukrainian dictionaries that were published in Ukraine during the 20th century. In the issue some recommendations for the glossists were formulated. The purpose of these recommendations is help to overcome the negative influences of the policy of russification conducted by the Soviet Government.

Keywords: official-business style, official-business language dictionaries, official-business vocabulary, russification, bureaucratise.

УДК 811.161.2'27

Левченко Т.М.,
кандидат педагогічних наук,
Переяслав-Хмельницький педагогічний
університет імені Григорія Сковороди

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОО- ТА ФІТОМОРФІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ АРГО 20–30-Х РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Упродовж тривалого часу *арго*, *жаргон* і *сленг* переважна більшість лінгвістів сприймала як бур'ян, від якого необхідно очистити українську літературну мову. Нехтуючи діалектизмами, просторіччями, зниженою і експресивною розмовною лексикою, редактори і цензори знищували або замовчували те живодайне середовище, яке не дало літературній мові перетворитися на сухий канцелярит.